

1983 - אסון צור השני

מאת: סרן אביבית צמח, תובעת צבאית בפרקליטות אזור יהודה ושומרון, התביעה הצבאית בשנת 1983 אירע פיגוע בו מכונית תופת פרצה את חזית מפקדת צה"ל בעיר צור בלבנון, התפוצצה וגרמה להרג רב. בעקבות האירוע, הוקמה ועדת חקירה צבאית שמסקנותיה הועברו לפרקליטות הצבאית לבחינה במישור הפלילי. במסגרת חוות דעתה, הגיעה הפרקליטות הצבאית למסקנה כי שורה של קצינים נושאים באחריות פיקודית לאי-מניעת האסון, ביניהם גם הרמטכ"ל דאז. המקרה מדגים את חשיבות עצמאותו המקצועית של הפצ"ר.

רקע עובדתי

אסון צור השני התרחש בארבעה בנובמבר 1983. צה"ל נכנס ללבנון שנה קודם לכן, ביוני 1982, לשם לחימה נגד כוחות סוריים ופלסטיניים. התקופה, ימי מלחמת לבנון הראשונה, תקופה מורכבת אשר הביאה עימה מציאות ביטחונית חדשה.

במהלך האירוע, התפוצצה מכונית תופת סמוך למפקדת צה"ל ומשמר הגבול בעיר צור בלבנון. המכונית, שבה חצי טון חומר נפץ, פרצה את שער המפקדה וכאשר הגיעה אל מגרש החניה הפעיל המחבל את המטען. באסון נהרגו 60 איש, מהם 16 שוטרי מג"ב, 9 חיילי צה"ל ושלושה אנשי שב"כ. שנה קודם לכן אירע אסון צור הראשון, שבמהלכו נהרגו 91 אנשים (76 אנשי צה"ל, שב"כ ומשמר הגבול ו-15 עצירים לבנוניים) בקריסת בניין הממשל הצבאי בעיר.

תמונה מן האסון; צילום: נתי הרניק, לע"מ

אסון צור השני נחשב כאירוע בעל השפעה נרחבת ויש שאומרים שאף היווה את "יריית הפתיחה" לשובה של תופעת טרור לאזורנו – פיגועי התופת, אשר החלו להוות דרך פעולה משמעותית של ארגוני הטרור בשנים שלאחר מכן.

ההליך המשפטי

תחקור האירוע, לא איחר לבוא. לאחר האירוע, הוחלט על הקמת ועדת חקירה צבאית בראשות האלוף אמנון רשף.

במסגרת מסקנותיה, התייחסה הוועדה לאי יעילות המכשולים שהוצבו בחזית המחנה ואי נעילת השער, גורמים שאפשרו את חדירתה של מכונית התופת למחנה, וכן ליקויים ברמת מפקדת הפיקוד והמפקדות בשטח.

לאחר הצגת מסקנותיה, הורה הרמטכ"ל באותה עת, רא"ל משה לוי, לבצע השלמות חקירה. אחת הטענות הייתה כי הדו"ח לא הצביע על אשמה ממוקדת. על ועדת החקירה נשמעה באותם ימים ביקורת במגוון מישורים. ראשית, היו שהעלו את השאלה האם במקרה כמעין זה, יכול צה"ל לתחקר עצמו; שנית, היו שהביעו ביקורת על עבודת ועדת החקירה ודרשו כי מסקנותיה וההשלמות שערכה יעלו לדיון במליאת הכנסת ובוועדת החוץ והביטחון. בפועל, בסיכום הדיון בכנסת על אסון צור, כעולה מהעיתונות באותם ימים, לא הייתה התייחסות לדו"ח ועדת החקירה על האסון.

מי שהיה הפצ"ר מספר שנים לפני האירוע, אל"ם (במיל') צבי הדר, נשאל אז האם היו תקדימים להחזרת דין וחשבון של ועדת חקירה לחבריה לצורך השלמות והאם זה מצביע על אופן תפקודה. אל"ם (במיל') הדר השיב כי החזרת דין וחשבון לוועדה הוא דבר שגרתי והוסיף "ועדה היא מכשיר בידי המפקד, במקרה זה הרמטכ"ל, וזכותו לבקש השלמות". עוד הוסיף, כי לעמדתו אין למסור את תוצאות בדיקת נסיבות הפיגוע בצור לשום גוף מחוץ לצבא.

הפרקליטות הצבאית, כגוף האמון על הטיפול במישור הפלילי, טיפלה אף היא באירוע משמעותי ורגיש זה. תוצאות ועדת החקירה בראשות האלוף רשף הועברו לפצ"ר אשר בדק את הנושא לפי אמות מידה של שיקול דעת ענייני נעדר פניות.

את המקרה בחן רס"ן (כדרגתו דאז) מנחם פינקלשטיין, לימים הפצ"ר, אשר הגיע למסקנה כי שורה של קצינים נושאים באחריות לאי מניעת האסון, ביניהם גם הרמטכ"ל, באותה העת, רא"ל משה לוי. בהתאם, המליץ פינקלשטיין, להעיר לאותם קצינים ואף לרמטכ"ל לוי, המלצה שאינה פשוטה, בעיקר לאור הלך הרוח באותה תקופה. המלצה זו של פינקלשטיין אושרה על ידי הפצ"ר דאז, תא"ל דב שפי.

בראיון שנערך עם תא"ל (במיל') שפי, התייחס שפי לכך ש-11 ימים לפני אסון צור השני, הותקף מחנה המארינס בבירות בפיגוע תופת במתווה דומה. כך, ציין שפי כי סבר שהייתה זו רשלנות לא לתת התראה דומה לכוחות צה"ל ולהיערך למתווה הפיגוע.

בחוות הדעת שנערכה, נכללו מסקנות כנגד גורמים בכירים ביותר. כפי שנכתב בעיתונות באותה עת, חוות הדעת מבוססת על הכרעתו המקצועית של הפצ"ר כי הופרו סטנדרטים של התנהגות סבירה ואלו מחייבים את כלל המשרתים בצבא, לרבות הרמטכ"ל.

חשיבות הפרשה

פרשת אסון צור השני מדגישה את חשיבות עצמאותו של הפצ"ר, אשר בזכותה מתאפשרת בחינה עניינית אף של הדרגים הבכירים ביותר, לרבות הרמטכ"ל. עצמאות זו מעוגנת בהוראת הפיקוד העליון (הפ"ע) 2.0613 "הפרקליטות הצבאית" בה מצוין כי בעניינים מקצועיים, אין על הפצ"ר אלא את מרות החוק.

זאת ועוד, הבחינה המשפטית אשר נעשתה על ידי הפרקליטות הצבאית בעניין אסון צור השני מלמדת כי הצבא כשיר וערוך לערוך תחקור עצמי של אירועים שונים, קשים ככל שיהיו, ולהסיק מסקנות אף לגבי קצינים בכירים.

מדוע בחרתי בנושא ?

לא מעט אירועים שהתרחשו בתקופת מלחמת לבנון הראשונה נצרכו בזיכרון הישראלי. אך דווקא אסון צור השני – אחד האסונות הגדולים שידע צה"ל – לא תפס מקום מרכזי בתודעה. האסון ממחיש את חשיבות הבחינה המשפטית העניינית, ואת חיוניות עצמאותו של הפצ"ר; עצמאות זו היא מרכיב מרכזי בביסוס יכולת הצבא לערוך בחינה של אירועים מורכבים, בין היתר, בכך שאפשרה בחינה נוקבת גם של הדרגים הגבוהים ביותר. אף כיום, עצמאות הפצ"ר מהווה נדבך משמעותי המאפשר לפרקליטות הצבאית לפעול בספֶּרָה הצבאית.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- "כך פעלה ועדת החקירה" **דבר** (19 בדצמבר 1983);
- חני אשר "לא הוצג נגמ"ש בכניסה למחנה בצור; העקלטון לא מילא ייעודו" **דבר** (16 בנובמבר 1983);
- טוביה מנדלסון "הרמטכ"ל החזיר דו"ח הפיגוע בצור – לוועדה" **דבר** (15 בנובמבר 1983);
- סופר "דבר" בכנסת "שריד: ממצאי הוועדה לאסון צור- לא סוף פסוק" **דבר** (14 בנובמבר 1983);
- טובה צימוקי "סיכום דיון הכנסת בפיגוע בצור בלי התייחסות לדו"ח ועדת החקירה" **דבר** (23 בנובמבר 1983);
- ארז חסון וולדי בורודובסקי "מורשת הפרקליטות הצבאית – [ראיון עם הפצ"ר לשעבר, סגן נשיא בית המשפט המחוזי מרכז, האלוף \(מיל'\) ד"ר מנחם \(פכו\) פינקלשטיין](#)", באתר המרשתת של הפרקליטות הצבאית;
- ארז חסון וטובי הארט "מורשת הפרקליטות הצבאית – [ראיון עם הפרקליט הצבאי הראשי לשעבר, תא"ל \(במיל'\) דב שפי](#)", באתר המרשתת של הפרקליטות הצבאית;
- זאב סגל "הפצ"ר, הרמטכ"ל והיועץ" **מעריב** (10 ביולי 1984);
- רויטל עמרו "35 שנה לאסונות צור: גופות נתלו על חוטי החשמל כמו כביסה" **NRG** (16 בנובמבר 2017); www.maariv.co.il/news/military/Article-608999;
- רונן ברגמן, THE SECRET WAR WITH IRAN: THE 30-YEAR COVERT STRUGGLE FOR CONTROL OF A 'ROGUE' STATE 63 (2008);
- טלי זלינגר "ישונו סדרי הבטחון בעקבות האסון" **דבר** (6 בנובמבר 1983);
- איתמר ורהפטינג "הצלת רבים מול מעטים באסון צור" **תחומין** 144 (1983).